

พืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรีจากอุทยานแห่งชาติเขานมเบญจา จังหวัดกระบี่

Medicinal Plants Used for Women's Healthcare from Khao Phanom Bencha National Park, Krabi Province

อรทัย เนียมสุวรรณ^{1*} และศรายุทธ ตันเถียร²

Oratai Neamsuvan^{1*} and Sarayuth Tanthien²

¹ สาขาเภสัชกรรมไทย คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

² อุทยานแห่งชาติเขานมเบญจา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช

¹ Thai Pharmaceutics, Faculty of Traditional Thai Medicine, Prince of Songkla University

² Khao Phanom Bencha National Park, Department of national parks, wildlife and plant conservation

วันที่รับบทความ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2557

วันที่ตอบรับตีพิมพ์ 31 มีนาคม พ.ศ. 2558

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรี จากอุทยานแห่งชาติเขานมเบญจา จังหวัดกระบี่ ดำเนินการระหว่างเดือนกันยายน 2555 ถึงเมษายน 2556 โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างกับหมอบ้านเพื่อให้ทราบถึงชนิดพืชสมุนไพร ส่วนของพืชที่ใช้ วิธีการเตรียมยา การชงยา และสรรพคุณ ผลการศึกษาพบพืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรี จำนวน 90 ชนิด ส่วนของพืชที่นิยมใช้คือ ราก (30 %) นิยมเตรียมยาโดยการต้ม และยาส่วนใหญ่จะใช้ดื่ม พืชสมุนไพรทั้งหมด สามารถแบ่งตามสรรพคุณเป็น 22 โรค/อาการ พบพืชสมุนไพรบำรุงโลหิตมากที่สุด (26.8%) การศึกษาครั้งนี้จะช่วยเผยแพร่คุณค่าทรัพยากรพืชบริเวณดังกล่าว และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยต่อไป

คำสำคัญ : สมุนไพร สุขภาพสตรี อุทยานแห่งชาติเขานมเบญจา กระบี่

Abstract

This research aimed to survey medicinal plants used for women's healthcare from Khao Phanom Bencha National Park, Krabi Province. The study was conducted during September 2012 to April 2013. Information was obtained by semi-structured interviews to include medicinal plant species, plant parts used, preparation methods and properties. The results showed 90 herbal species. The most plant part used was the root. Decoction and drinking were mostly used preparation method and administration mode, respectively. All medicinal plants could be categorized into 22 diseases/ symptoms. Most plants (26.8%) were used for blood tonic. The study might widely distribute the value of plants in this areas. In addition, it would be the basic information for further study.

Keywords : Medicinal plant, Woman health, Khao Phanom Bencha National Park, Krabi

*Corresponding author. E-mail : oratai.n@psu.ac.th

บทนำ

พื้นฐานสรีรวิทยาของสตรีมีความแตกต่างจากบุรุษ ดังนั้นการดูแลรักษาสุขภาพไม่ว่าจะด้วยวิธีใดย่อมมีความเฉพาะ การดูแลสุขภาพของสตรี ได้แก่ ด้านความงาม เช่น การรักษาความสะอาดผิวหน้าและเส้นผม รักษาผิว ฝ้า หรือป้องกันแดด ด้านการรักษาโรคสตรี เช่น มะเร็งปากมดลูก มะเร็งมดลูก มะเร็งเต้านม ไข้ทับทิม ไข้ประจำเดือน ด้านกระบวนการตั้งครรภ์ เช่น การดูแลสุขภาพระหว่างตั้งครรภ์ การคลอด การดูแลสุขภาพหลังคลอด ส่งผลให้การดูแลสุขภาพโดยการใช้อยาสมุนไพรมีความเฉพาะสำหรับสตรีเช่นกัน ซึ่งหมอพื้นบ้านและหมอตำแยเป็นผู้ที่มีบทบาทในการดูแลสุขภาพสตรีมาแต่โบราณ ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขส่งเสริมให้ประชาชนใช้ยาสมุนไพรเพื่อดูแลสุขภาพเบื้องต้น อย่างไรก็ตามการสำรวจพืชเพื่อใช้ดูแลสุขภาพสตรียังพบน้อย (อรุณพร อธิรัตน์ และคณะ, 2550; Srithi *et al.*, 2012) ดังนั้นการรวบรวมภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมการใช้พืชสมุนไพร

จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่าจังหวัดกระบี่มีอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจาที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และมีหมอพื้นบ้านที่มีความสามารถ ผู้วิจัยจึงสนใจรวบรวมพรรณพืชที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรีจากอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่ ซึ่งผลจากการศึกษานี้จะเป็นข้อมูลในการพัฒนาการใช้พืชสมุนไพรต่อไป

วิธีการวิจัย

1. พื้นที่ศึกษา

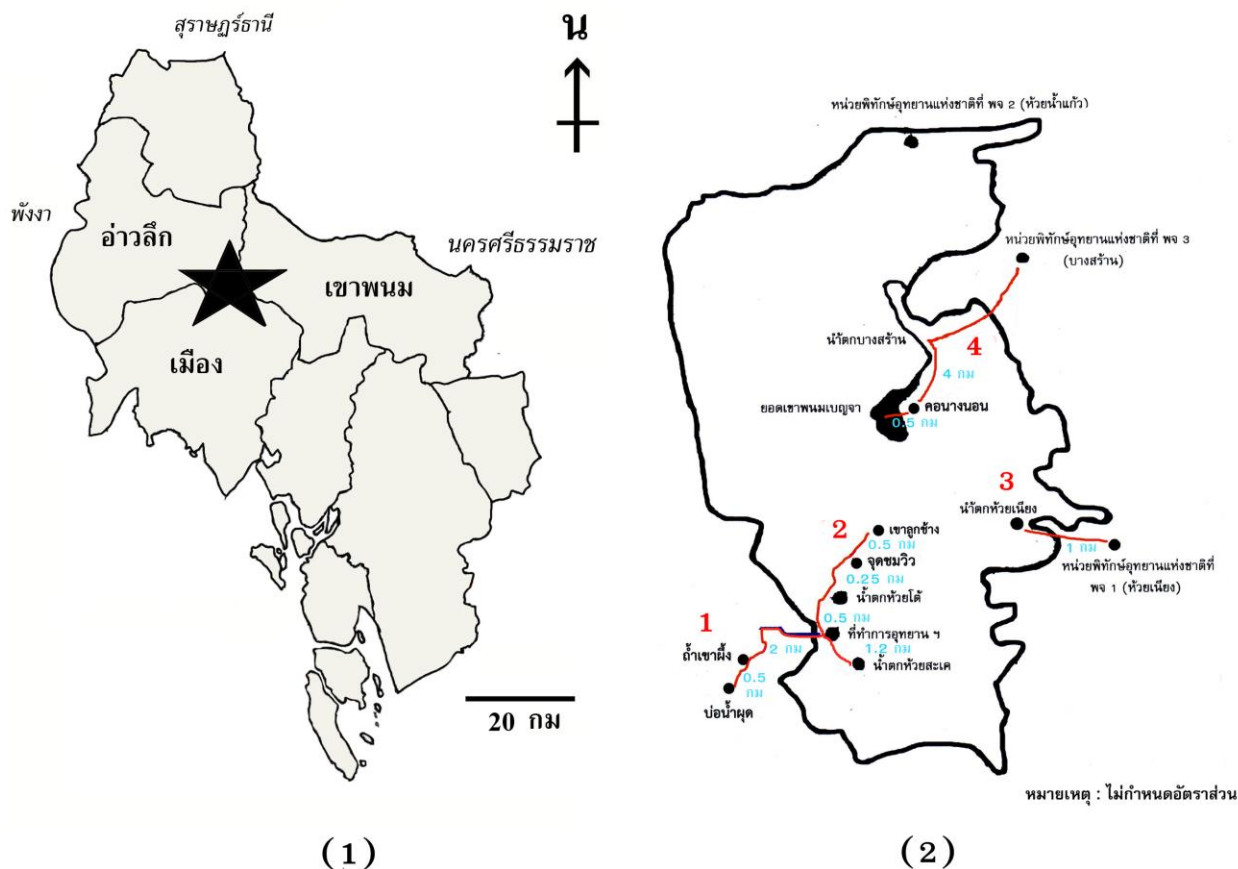
อุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา (ภาพที่ 1) มีพื้นที่ประมาณ 31,325 ไร่ ครอบคลุมอำเภออ่าวลึก อำเภอเขาพนม และอำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ สภาพป่าประกอบด้วยเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน เป็นป่าดิบชื้น มียอดเขาที่สูงที่สุด คือ ยอดเขาพนมเบญจา มีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น เขาพนมเบญจา คอนางนอน ถ้ำเขามิ่ง น้ำตกห้วยใต้ การศึกษาค้นคว้านี้ เลือกเส้นทางเดินศึกษาจำนวน 4 เส้นทาง คือ 1) ถ้ำเขามิ่ง 2) เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ 3) น้ำตกห้วยเนียง 4) คอนางนอน ซึ่งเป็นเส้นทางใช้งานปกติที่ถูกกำหนดไว้โดยอุทยานแห่งชาติ

2. วิธีการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลเป็นหมอพื้นบ้านที่มีความรู้ ปัจจุบันยังให้การรักษาผู้ป่วยอยู่ โดยได้รับการคัดเลือกจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดกระบี่ จำนวน 13 คน เป็นชาย 10 คน หญิง 3 คน มีอายุเฉลี่ย 69.38 ปี ซึ่งหมอพื้นบ้านทั้งหมดนับถือศาสนาอิสลาม

สำรวจพืชสมุนไพรตามแนวเส้นทางที่กำหนดกับหมอพื้นบ้านที่รู้จักพืชป่าและสามารถเดินป่าได้ 2 คน ทำการสำรวจจำนวน 3 ครั้ง ระหว่างเดือนมิถุนายน 2555 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2556 ถ่ายภาพ เก็บตัวอย่างพืชเพื่อจัดทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง และเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์พืชสมุนไพรของคณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เพื่อใช้ในการอ้างอิง จากนั้นนำพืชที่ได้ไปสอบถามเพิ่มเติมจากหมอพื้นบ้าน จำนวน 11 คน โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งหัวข้อหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์ คือ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้ วิธีการใช้และสรรพคุณ ข้อมูลที่ได้ต้องได้รับการยืนยันจากหมอพื้นบ้านอย่างน้อย 2 คน

ตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ของพืชโดยใช้เอกสารทางอนุกรมวิธานพืชของประเทศไทย (Flora of Thailand) และประเทศเพื่อนบ้าน คือ Flora of China วิเคราะห์ผลโดยการใช้สถิติเชิงพรรณนาและการตีความ

ภาพที่ 1 แสดงพื้นที่ศึกษา (1) จังหวัดกระบี่แสดงตำแหน่งอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา (★)
 (2) อุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจาแสดงเส้นทางศึกษา 4 เส้นทาง

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

1. ความหลากหลายของพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี

พบพืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรี จำนวน 90 ชนิด จัดอยู่ 82 สกุล 44 วงศ์ วงศ์ที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด 3 อันดับแรก คือ Rubiaceae จำนวน 11 ชนิด (12.2%) รองลงมา คือ Lauraceae 5 ชนิด (5.6%) และ Euphorbiaceae และ Menispermaceae วงศ์ละ 4 ชนิด (4.4%) โดย Rubiaceae นั้น จัดเป็นวงศ์ที่มีสมาชิกมาก อยู่ใน 5 อันดับแรกของโลก (Clayton & Renvoize, 1986) และมีการกระจายพันธุ์มากในเขตร้อน ดังนั้นจึงพบพืชเหล่านี้มากในภาคใต้ของไทยซึ่งเป็นเขตร้อนเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีแนวโน้มในการนำพืชที่อยู่รอบตัวมาประยุกต์ใช้ในการรักษาโรค นอกจากนี้ การศึกษาพบว่าพืชวงศ์ Rubiaceae มีหลายชนิดที่มีสารต้านอนุมูลอิสระ (Ahmad et al., 2010) จึงมีคุณสมบัติในการนำมาใช้ป้องกันและรักษาโรคได้ดี

พืชสมุนไพรทั้งหมดจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม คือ เฟิร์น 4 ชนิด (4.4%) พืชเมล็ดเปลือย 1 ชนิด (1.1%) พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 10 ชนิด (11.1%) พืชใบเลี้ยงคู่ 75 ชนิด (83.3%)

ตารางที่ 1 พืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรีจากอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา จ. กระบี่

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัย	ส่วนที่ใช้	วิธีเตรียม	วิธีใช้	สรรพคุณ**
พืชจำพวกเฟิร์น							
Marattiaceae	<i>Angiopteris evecta</i> Hoffm.*	ว่านกีบแหวด	ไม้ล้มลุก	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
Polypodiaceae	<i>Davallia denticulata</i> (Burm.f.) Mett. ex Kuhn	เกล็ดนาคราช	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
	<i>Platynerium wallichii</i> Hook.*	ชายผ้าสีดา	อิงอาศัย	ใบสร้างสปอร์	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับเด็กในครรภ์แห้ง
Schizaeaceae	<i>Lygodium microphyllum</i> (Cav.) R. Br.*	ลิมาเยื้อง	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ไข้ที่บรรดู ระบุทับใช้ สันนิบาตหน้าเพลิง (ติดเชื้อในช่องคลอด)
พืชเมล็ดเปลือย							
Cycadaceae	<i>Cycas</i> sp.*	ปรง	ไม้ต้น	ต้น เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ไข้ที่บรรดู ระบุทับใช้
พืชใบเลี้ยงเดี่ยว							
Acoraceae	<i>Acorus calamus</i> L.*	ว่านน้ำ	ไม้ล้มลุก	เหง้า	บดผง ละลายสุรา	ทาน	แก้เลือดคั่ง
Araceae	<i>Alocasia longiloba</i> Miq.*	อ้อนก	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้สันนิบาตหน้าเพลิง
	<i>Epipremnum pinnatum</i> (L.) Engl.*	อ้อหลบ	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้สันนิบาตหน้าเพลิง
Aracaceae	<i>Korthalsia brassii</i> Burret	หวายแดง	ไม้เลื้อย	หัว	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ไข้ที่บรรดู ระบุทับใช้
	<i>Licuala spinosa</i> Thunb.*	พ้อ	ไม้ต้น	ยอดต้น	แกงเลียง	ทาน	บำรุงน้ำมัน
Haemodoraceae	<i>Xyphidium caeruleum</i> Aubl	ว่านหางช้างตัวเมีย	ไม้ล้มลุก	ต้น เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Hypoxidaceae	<i>Molineria latifolia</i> Herb. ex Kirz	ว่านสากเหล็ก	ไม้ล้มลุก	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้สิ่ว แก้มดลูกอักเสบ แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Poaceae	<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss	ไผ่ป่า	ไม้ต้น	ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
	<i>Dinochloa malayana</i> S. Dransf.	ไผ่คลาน	ไม้เลื้อย	ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Cyperaceae	<i>Scleria sumatrensis</i> Retz.*	หญ้าคมบาง	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ระดูขาว
พืชใบเลี้ยงคู่							
Annonaceae	<i>Desmos cochinchinensis</i> Lour.	สาวเหล้า	ไม้เลื้อย	เถา ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
				ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ตกเลือด
				ดอก	เดียวกับน้ำมันมะพร้าว	ชโลมผม	บำรุงผม
	<i>Uvaria rufa</i> Blume	นมวัว	ไม้เลื้อย	ทุกส่วน	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัย	ส่วนที่ใช้	วิธีเตรียม	วิธีใช้	สรรพคุณ**
Annonaceae	<i>Uvaria grandiflora</i> Roxb.*	กล้วยมุสัง	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
	<i>Rauwenhoffia siamensis</i> (Scheff) Ban.*	นมแมว	ไม้เลื้อย	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	มะเร็งมดลูก/เต้านม ขับน้ำคาวปลา ขับมูกกิด
Lauraceae	<i>Cinnamomum bejolghota</i> (Buch.-Ham.) Sweet	สมุลแว้ง	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Cinnamomum burmannii</i> (Nees & T. Nees) Blume	สุราอำมฤต	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
	<i>Cinnamomum iners</i> Reinw. ex Blume.	เขียด	ไม้ต้น	เปลือกต้น ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm.*	เทพธำโร	ไม้ต้น	เนื้อไม้	ผสมเกลือคปลาช่อนควัว 3 เกล็ด ต้มน้ำ	ดื่ม	คลอด้งาย
Piperaceae	<i>Phoebe lanceolata</i> (Nees) Nees*	ปู่เจ้า/ ถีบอบ	ไม้ต้น	ราก เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	ช่วยระบบไหลเวียนเลือด
	<i>Piper flavimarginatum</i> C.DC.*	สะค้านใบมน	ไม้เลื้อย	ราก เถา ผล	ต้มน้ำ	ดื่ม	ช่วยระบบไหลเวียนเลือด
	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.*	ชะพลู	ไม้เลื้อย	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต แก้อาการวิงเวียน
Acanthaceae	<i>Pseuderanthemum graciliflorum</i> (Nees) Ridl.*	เข็มป่า	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Thunbergia fragrans</i> Roxb.*	หูกปากกา	ไม้เลื้อย	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ แก้ปวดท้องก่อนมี ประจำเดือน
Amaranthaceae	<i>Alternanthera bettzickiana</i> (Regel) G.Nicholson	ผักเบ็ดแดง	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Celosia argentea</i> L.*	หงอนไก่ป่า	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	ระดูขาว
	<i>Cyathula prostrata</i> (L.) Blume.	พันงูแดงป่า	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Apocynaceae	<i>Alstonia macrophylla</i> Wall. ex G. Don*	ทุ้งฟ้า	ไม้ต้น	เนื้อไม้	บด ละลายน้ำผึ้ง ปั้นลูกกลอน	ทาน	บำรุงโลหิต
	<i>Alyxia reinwardtii</i> Blume*	ชะลูด/นูด	ไม้เลื้อย	กระพี้	ตากแดดให้แห้ง ตำกับข้าวสาร	แป็ง ทาน้ำ	รักษาฝ้า
					ไม่ ตากแดดให้แห้ง		
	<i>Wrightia</i> sp.*	โมกป่า	ไม้ต้น	ราก เปลือกต้น ราก	ต้มน้ำ ต้มน้ำ	ดื่ม ดื่ม	แก้ใช้กับระดู ระดูทับใช้ ขับน้ำคาวปลา ขับมูกกิด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะนิสัย	ส่วนที่ใช้	วิธีเตรียม	วิธีใช้	สรรพคุณ**
Apocynaceae	<i>Wrightia</i> sp.*	โมกป่า	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้สันนิบาตหน้าเพลิง
Asteraceae	<i>Vernonia cinerea</i> Less.*	ม่านเทวดา	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้อาการวิงเวียน
Bignoniaceae	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz.*	เพกา	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Boraginaceae	<i>Heliotropium indicum</i> L.*	หญ้างวงช้าง	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	ใช้ขับระดู
Clusiaceae	<i>Garcinia cowa</i> Roxb.*	ชะมวง	ไม้ต้น	ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Connaraceae	<i>Connarus monocarpus</i> L.*	ถอบแถบ	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Roureopsis emarginata</i> (Jack) Merr.*	มะขามย่าน	ไม้เลื้อย	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้สันนิบาตหน้าเพลิง
Celastraceae	<i>Salacia chinensis</i> L.	ลุ่มนง	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ใช้ขับระดู บำรุงโลหิต
	<i>Salacia macrophylla</i> Blume*	ขอบนางเถา	ไม้เลื้อย	เถา ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Cucurbitaceae	<i>Trichosanthes cordata</i> Roxb.	ขี้ก่าขาว	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Dilleniaceae	<i>Dillenia obovata</i> (Blume) Hoogl*	सानใหญ่	ไม้ต้น	ยอดใบ	ฝักสด	ทาน	แก้มูกกิด ระดูขาว
	<i>Tetracera loureiri</i> (Finet et Gagnep.) Pierre ex Craib*	หญ้าเคย (ศรีสุคนธ์)	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Elaeocarpaceae	<i>Elaeocarpus petiolatus</i> (Jack) Wall. ex Kurz*	ตี่งูต้น	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Euphorbiaceae	<i>Balakata baccata</i> (Roxb.) Esser.*	เหยื่อจาง	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้มดลูกหย่อน
	<i>Croton cascarilloides</i> Raeusch*	เปล้าเงิน	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
	<i>Koilodepas longifolium</i> Hook.f.*	กระดุกช้าง	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับน้ำคาวปลา
Fabaceae	<i>Bauhinia pottsii</i> G.Don*	น้ำค้ำไฟ	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Flacourtiaceae	<i>Scolopia</i> sp.*	ตะขบป่า	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
Lamiaceae	<i>Callicarpa arborea</i> Roxb.*	หูควาย/ เปี้ยด	ไม้ต้น	ราก ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Vitex glabrata</i> R. Br.*	ไข่เฒ่า	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับน้ำคาวปลา ขับมูกกิด
	<i>Vitex pinnata</i> L.*	กานน	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่มา
							แก้ปวดท้องประจำเดือน
				เปลือกต้น	ต้มกับสารส้ม	ดื่ม	ทำแท้ง
					น้ำตาลแดง		
					หัวข่าแก่		

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัย	ส่วนที่ใช้	วิธีเตรียม	วิธีใช้	สรรพคุณ**
Lamiaceae	<i>Vitex pinnata</i> L.*	กานน	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับน้ำคาวปลา ขับมูกิต
Melastomataceae	<i>Clidemia hirta</i> (L.) D. Don*	มังหระขน	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	ช่วยระบบไหลเวียนเลือด
Meliaceae	<i>Aglaia odoratissima</i> Blume*	สังเคียด	ไม้ต้น	เปลือกต้น ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
Menispermaceae	<i>Cissampelos pareira</i> L.	กรุงเขมา	ไม้เลื้อย	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	ใช้ขับระดู
	<i>Fibraurea recisa</i> Pierre	ขมิ้นเครือ	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Stephania pierrei</i> Diels.	สบู่เลือด	ไม้เลื้อย	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับน้ำคาวปลา บำรุงโลหิต
	<i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels.*	ย่านาง	ไม้เลื้อย	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ใช้ขับระดู แก้สันนิบาตหน้าเพลิง
Moraceae	<i>Ficus hispida</i> L.f.*	มะเดื่อปล้อง	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้มะเร็งเต้านม/ มดลูก
Myrsinaceae	<i>Ardisia elliptica</i> Thunb.	พิลังกาสา	ไม้พุ่ม	ผลสุก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
				ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	มูกิต ระดูขาว
Myrtaceae	<i>Embelia ribes</i> Burm.f.*	ส้มกุ่มใหญ่	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Syzygium glaucum</i> (King) Chantar. & J.Pam.*	ไม้แดง	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Nepenthaceae	<i>Nepenthes</i> sp.*	หม้อข้าวหม้อแกงลิง	ไม้ล้มลุก	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
				ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ตกเลือด
Olacaceae	<i>Erythralum scandens</i> Blume*	กระเทียมเถา	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	ช่วยระบบไหลเวียนเลือด
Opiliaceae	<i>Lepionurus sylvestris</i> Blume*	หมากหมก	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Phyllanthaceae	<i>Antidesma ghaesembilla</i> Gaertn.	มะเฒ่าไขปลา	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
	<i>Baccaurea motleyana</i> Muell Ary*	ละไม	ไม้ต้น	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Baccaurea scortechinii</i> Hook.f.*	มะไฟเต่า	ไม้ต้น	เนื้อไม้	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ใช้ขับระดู ระดูทับไข้
Polygalaceae	<i>Xanthophyllum</i> sp.*	ต้นหมี	ไม้ต้น	เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
Rubiaceae	<i>Catunaregam stipulosa</i> (Zoll. & Moritzi) Tirveng*	บุหลันนก	ไม้ล้มลุก	ทุกส่วน	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ
	<i>Chassalia curviflora</i> (Wall.) Thwaites*	ปลายसार	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ใช้ขับระดู ระดูทับไข้
	<i>Lasianthus</i> sp.*	คันแหล่น	ไม้พุ่ม	ราก เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Hymenodictyon orixense</i> (Roxb.) Mabb.*	จิวทอง	ไม้ต้น	เปลือกต้น	บดผง ละลายน้ำ	ทาน	แก้ใช้ขับระดู ระดูทับไข้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อวงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ลักษณะวิสัย	ส่วนที่ใช้	วิธีเตรียม	วิธีใช้	สรรพคุณ**
Rubiaceae	<i>Ixora brunonis</i> Wall. ex G.Don*	เข็มขาวป่า	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Ixora javanica</i> (Blume) DC.*	เข็มแดงป่า	ไม้พุ่ม	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Morinda elliptica</i> (Hook. f.) Ridl.	อุ่มลูกดูหนัง	ไม้พุ่ม	ราก เปลือกต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
				ใบ	ห่อก้อนเส้า	ทบหน้าท้อง	ช่วยให้มดลูกแห้งเร็ว
				ใบ	ต้มน้ำ	อาบ	เลือดลมเดินสะดวกหลังคลอด
	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.	คัดเค้า	ไม้พุ่ม	ราก เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Paederia tomentosa</i> Blume	พาโหม	ไม้เลื้อย	ใบ	ต้มน้ำ	อาบ	เลือดลมเดินสะดวกหลังคลอด
	<i>Psydrax dicocca</i> Gaertn.*	กระตูกค้าง	ไม้ต้น	ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
	<i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn	รำผีฟ้า	ไม้พุ่ม	ใบ	ต้มน้ำ	ดื่ม	บำรุงโลหิต
				ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	เลือดลมเดินสะดวกหลังคลอด
Sapindaceae	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh.*	กำขำ	ไม้ต้น	ราก	ต้มน้ำ	ดื่ม	ขับน้ำคาวปลา ขับมูกกิด
					ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ
Simaroubaceae	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	ปลาไหลเผือก	ไม้พุ่ม	ราก	บด ละลายน้ำผึ้ง	ทาน	บำรุงโลหิต
Stemonaceae	<i>Stemona tuberosa</i> Lour.	หนอนตายหยาก	ไม้เลื้อย	เหง้า	ต้มน้ำ	ดื่ม	มะเร็งมดลูก/ เต้านม
Theaceae	<i>Ternstroemia gymnanthera</i> (Wight & Arn.) Bedd.*	ส้มควายหาย/ ส้มหืด	ไม้ต้น	ต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	ช่วยระบบไหลเวียนเลือด
Urticaceae	<i>Poikilospermum suaveolens</i> (Blume) Merr.*	มรู่	ไม้เลื้อย	เถา	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ใช้ทบระดูระดูทับไข้
Vitaceae	<i>Cissus hastata</i> Miq.*	ส้มเค้า	ไม้เลื้อย	ทั้งต้น	ต้มน้ำ	ดื่ม	แก้ประจำเดือนไม่ปกติ

*ชนิดพืชที่มีรายงานการใช้เพื่อดูแลสุขภาพสตรีเป็นครั้งแรก (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2541)

**ชื่อโรค อธิบายด้วยศัพท์ทางการแพทย์แผนไทย (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

สำหรับลักษณะนิสัยของพืชที่ใช้ พบว่าเป็นไม้ยืนต้นมากที่สุด 32 ชนิด (35%) รองลงมา คือ ไม้เลื้อย 29 ชนิด (32%) ไม้ล้มลุก 16 ชนิด (18%) ไม้พุ่ม 12 ชนิด (14 %) และพืชอิงอาศัย 1 ชนิด (1%) ซึ่งการนิยมใช้พืชจำพวกต้นนั้นอาจเป็นเพราะเป็นพืชที่มีอายุยืน ดังนั้นจึงสามารถเก็บเกี่ยวมาใช้ได้ตลอดเวลาที่ต้องการ

2 ภูมิปัญญาการใช้พืชสมุนไพรดูแลสุขภาพสตรี

2.1 ส่วนของพืชที่ใช้

ส่วนของพืชที่นำมาใช้เป็นสมุนไพร มี 11 ส่วน ส่วนที่นำมาใช้มากที่สุด คือ ราก 32 ชนิด (30%) รองลงมาคือ ทั้งต้น 21 ชนิด (19%) และ เปลือกต้น 15 ชนิด (13%) (ตารางที่ 2) ตามหลักการแพทย์แผนไทย เชื่อว่ารากซึ่งเป็นส่วนที่ดูดซึมอาหารและแร่ธาตุจากพื้นดิน จะเป็นส่วนที่มีปริมาณตัวยามากที่สุด และสอดคล้องกับ Robinson (1994) ระบุว่ารากเป็นส่วนที่มีสารประกอบที่ออกฤทธิ์ทางชีวภาพในความเข้มข้นสูง ดังนั้นส่วนนี้จึงเหมาะที่จะนำมาใช้ในการปรุงยามากที่สุด อย่างไรก็ตาม แนวทางการแพทย์ทางเลือกในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป เนื่องจากการใช้ส่วนของรากในพืชบางชนิดอาจทำให้พืชตาย และมีผลต่อการทำลายพันธุ์พืช หมอพื้นบ้านจึงจะใช้ส่วนอื่นๆ ทดแทน

ในส่วนของการใช้ทั้งต้นนั้น ตามความหมายของหมอพื้นบ้านคือ หากเป็นพืชล้มลุก พืชขนาดเล็ก จะหมายถึงการใช้พืชทั้งต้นในการปรุงยา แต่หากเป็นพืชขนาดใหญ่ จะใช้ ทั้ง 5 หมายถึง ทุกส่วนของพืช คือ ราก ต้น ใบ ดอก ผล ในปริมาณที่เท่ากันเป็นตัวแทนของการใช้ทั้งต้น

ตารางที่ 2 แสดงส่วนของพืชที่ใช้เป็นยา

ส่วนของพืช	จำนวน (ชนิด)	ร้อยละ
ราก	32	30
ทั้งต้น	21	19
เปลือกต้น	15	13
เถา	11	10
ใบ	11	10
เหง้า	9	8
เนื้อไม้	4	3
ต้น	4	3
ผล	2	2
ดอก	1	1
หัว (เหง้า)	1	1

2.2 รูปแบบยาเตรียม

เมื่อพิจารณารูปแบบยาเตรียม พบว่ามี 6 วิธี เรียงตามลำดับ คือ ยาต้ม 85 ชนิด (88.5%) ยามผง 4 ชนิด (4.2%) ไม่ผ่านการเตรียม 3 ชนิด (3.1%) ยาลูกกลอน 2 ชนิด (2.1%) แอง 1 ชนิด (0.9%) และน้ำมัน 1 ชนิด (1.0%) การเตรียมยาสมุนไพรด้วยการต้มนั้น พบว่าเป็นวิธีที่ได้รับความนิยมจากแพทย์พื้นบ้านทุกภูมิภาคของโลก (Lamxay *et al.*, 2011; Steenkamp, 2003) เพราะหมอฟันบ้านมีความเชื่อว่าการต้มน้ำยาจะสกัดตัวยาคอกจากส่วนของพืชได้มากที่สุด ตลอดจนทำให้ผู้ป่วยลดปริมาณการบริโภคเครื่องยาดิบ (crude drug)

2.3 วิธีการใช้ยา

ในส่วนของ การใช้ยาเพื่อรักษาโรคเกี่ยวกับสตรี พบว่ามี 8 วิธี (ตารางที่ 3) โดยวิธีที่ได้รับความนิยมมากที่สุด คือ การต้ม จำนวน 89 ชนิด (85.6%) ซึ่งวิธีการใช้น้ำนี้สอดคล้องกับวิธีการเตรียมยาด้วยการต้ม ยาที่ใช้ต้มหรือทานนั้น มักจะใช้ก่อนอาหาร เพราะเชื่อว่าการใช้ตอนท้องว่างจะทำให้กระเพาะดูดซึมยาได้ดี

ตารางที่ 3 แสดงวิธีการใช้ยา

วิธีใช้	จำนวน (ชนิด)	ร้อยละ
ต้ม	89	85.6
ทาน	6	5.8
อาบ	3	2.9
สระผม	1	0.9
ชโลมผม	1	0.9
ทับหน้าท้อง	1	0.9
ทาหน้า	1	0.9

2.4 โรคหรืออาการเฉพาะสตรี

พืชสมุนไพรที่ใช้ดูแลสุขภาพสตรี สามารถแบ่งตามโรคหรืออาการที่เกี่ยวข้องได้ 22 โรคหรืออาการ (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) (ตารางที่ 4) โดยโรคที่พบพืชสมุนไพรในการรักษามากที่สุด คือ บำรุงโลหิต 34 ชนิด (26.8%) รองลงมา คือ ใช้ทับระดู 13 ชนิด (10.2%) แก้ประจำเดือนไม่ปกติ 12 ชนิด (9.4%) แก้ระดูขาว 11 ชนิด (8.7%)

ตารางที่ 4 แสดงการแบ่งพืชสมุนไพรตามโรค/อาการเกี่ยวกับสตรี

โรค/ อาการ	จำนวน(ชนิด)	ร้อยละ
บำรุงโลหิต	34	26.8
ใช้ทับระดู	13	10.2
แก้ประจำเดือนไม่ปกติ	12	9.4
ระดูขาว	11	8.7
แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	9	7.1
ขับน้ำคาวปลา	8	6.3
สันนิบาตหน้าเพลิง	7	5.5
เลือดลมเดินสะดวก หลังคลอด	5	3.9
ช่วยระบบไหลเวียนเลือด	5	3.9
แก้มะเร็งเต้านม/ มดลูก	3	2.4
แก้ตกเลือด	2	1.6
แก้ปวดท้องประจำเดือน	2	1.6
แก้อาการวัยทอง	2	1.6
ขับเด็กในครรภ์, ทำแท้ง	2	1.6
ดูแลเส้นผม	2	1.6
เร่งน้ำนม บำรุงน้ำนม	2	1.6
แก้มดลูกหย่อน	1	0.8
แก้มดลูกอักเสบ	1	0.8
แก้สิว	1	0.8
คลอคลาย	1	0.8
ช่วยให้มดลูกแห้งเร็ว	1	0.8
รักษาฝ้า	1	0.8

หากจะพิจารณาแยกกลุ่มพืชสมุนไพรตามสรรพคุณที่ใช้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเฉพาะสตรี กลุ่มพืชสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ และกลุ่มพืชสมุนไพรที่ใช้เพื่อความงาม

2.4.1 กลุ่มพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเฉพาะสตรี

พืชสมุนไพรในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย พืชที่มีสรรพคุณบำรุงโลหิต แก้ประจำเดือนไม่ปกติ แก้ใช้ทับระดูหรือระดูทับใช้ แก้มดกิตระดูขาว มะเร็งมดลูกหรือมะเร็งเต้านม ช่วยระบบไหลเวียนเลือด และแก้ปวดประจำเดือน หมอพื้นบ้านเชื่อว่าโรคเกี่ยวกับสตรีนั้นจะมีสาเหตุมาจากระบบโลหิตทั้งสิ้น แม้กระทั่งการเป็นสิว ดังนั้นการใช้ยารักษาจะต้องมีส่วนในการรักษาระบบโลหิต ปรับสมดุลของโลหิต และยาบำรุงโลหิตจึงเป็นยาพื้นฐานที่มักให้สตรีใช้ เพราะการที่โลหิตดีจะสามารถป้องกันโรคอื่นๆ ที่จะตามมาได้ ดังนั้นจึงพบพืชสมุนไพรใช้บำรุงโลหิตจำนวนมาก และหากพิจารณาการใช้พืชสำหรับโรคสตรีจากพื้นที่อื่น จะพบว่า สมุนไพรบำรุงโลหิตสามารถพบการใช้ในลำดับต้นๆ เช่นกัน เช่น การศึกษาพืชสมุนไพรจากหมอพื้นบ้านคาบสมุทรสงขิงพระ จังหวัดสงขลา (Neamsuvan *et al.*, 2012) การศึกษาในชาวเขาเผ่าม้ง (Srithi *et al.*, 2012)

ทฤษฎีการแพทย์แผนไทยกล่าวว่าพืชที่มีรสร้อน มีสรรพคุณในการบำรุงโลหิต ช่วยระบบไหลเวียนเลือด (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2541) จากการศึกษาพบพืชที่มีคุณสมบัติตรงตามทฤษฎี เช่น เปลือกต้นสมุลแว้ง (*Cinnamomum bejolghota*) ใช้บำรุงโลหิต สะค้านโอบมน (*Piper flavimarginatum*) ช่วยระบบไหลเวียนเลือด สำหรับอาการประจำเดือนไม่ปกติด้วยอาการที่มีสีคล้ำ เน่าเหม็น ทฤษฎีการแพทย์แผนไทยระบุว่าต้องใชยาที่มีสรรพคุณฟอกเลือดซึ่งช่วยปรับเลือดร้ายให้เป็นดี นั่นคือยารสเปรี้ยว เมื่อพิจารณาที่พืชสมุนไพรที่ใช้พบว่ามีความสอดคล้องกัน เช่น ใบชะมวง (*Garcinia cowa*) ส้มเค้กั้งตัน (*Cissus hastata*) ใช้แก้อาการประจำเดือนไม่ปกติ

ในส่วนของใช้ที่บระดูนั้น สมัยโบราณถือว่าโรคนี้มียอนตรายมาก อาจทำให้ถึงตายได้ โดยใช้ที่บระดูประเภทนั้นทางการแพทย์แผนปัจจุบันเรียกว่าโรคอุ้งเชิงกรานอักเสบเรื้อรัง ดังนั้นหมอพื้นบ้านจึงรู้จักสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคนี้จำนวนมาก อย่างไรก็ตามใช้ที่บระดูนั้นอาจเป็นอาการเล็กน้อยคล้ายไข้หวัด หรืออาจเป็นไข้ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาขณะมีประจำเดือน และจากการศึกษานี้พบว่ายาสมุนไพรแก้ไข้ที่บระดูหรือระดูทับไข้เป็นยาตำรับเดียวกัน พืชสมุนไพรที่น่าสนใจ เช่น มู่ว (*Poikilospermum suaveolens*) ประง (*Cycas sp.*) ใช้เพื่อรักษาไข้ที่บระดู

2.4.2 กลุ่มยาสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์

พืชสมุนไพรในกลุ่มนี้ ประกอบด้วย พืชที่มีสรรพคุณแก้แพ้ท้อง บำรุงครรภ์ แก้กตเลือด คลอดง่าย ขับน้ำคาวปลา เร่งน้ำนม แก้ไข้สันนิบาตหน้าเพลิง (ติดเชื้อในช่องคลอด) เลือดลมเดินไม่สะดวกหลังคลอด ขับรก ขับเด็กแท้งในครรภ์ ช่วยให้มดลูกเข้าอู่ ตามองค์ความรู้ของหมอจังหวัดกระบี่นั้น ถึงแม้จะมีสมุนไพรที่ใช้เพื่อดูแลสุขภาพของสตรีก่อน และขณะตั้งครรภ์ แต่การให้ความสำคัญต่อสุขภาพของหญิงนั้นจะมุ่งเน้นที่การดูแลหลังคลอดมากกว่า เช่น การอยู่ไฟหลังคลอด การใช้ก้อนเฒ่าทับหน้าท้องช่วยให้มดลูกเข้าอู่ ทั้งนี้มีความเชื่อว่าหลังคลอดบุตรในมารดาบางรายอาจมีอาการระบบหมุนเวียนเลือดที่ไม่ปกติ ทำให้เลือดขึ้น คางแข็ง และตายได้ ช่วงนี้จึงต้องดูแลเป็นพิเศษ พบว่าใบยอป่าหรืออุมลูกดูหนั่ง (*Morinda elliptica*) เป็นพืชที่นำมาใช้หลังคลอดโดยใช้ห่อก้อนเฒ่าทับหน้าท้อง และใช้ต้มน้ำอาบให้หญิงหลังคลอด โดยเชื่อว่าทำให้มดลูกแห้ง เลือดลมเดินสะดวก รวมทั้งช่วยเร่งน้ำนมด้วย เมื่อเทียบเคียงกับภูมิปัญญาของสตรีไทยในภาคกลาง จะใช้ใบพลับพลึงรองกันหม้อเกลือก่อนทับหม้อเกลือให้หญิงหลังคลอด แต่หากไม่มีใบพลับพลึงอาจใช้ใบยอบ้าน พืชสกุลเดียวกับยอป่าแทนได้ ซึ่งถือว่าภูมิปัญญาดังกล่าวมีความใกล้เคียงกัน และเป็นการประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากแหล่งที่อยู่อาศัยของชนแต่ละกลุ่ม

มีพืชอีก 1 ชนิดที่ใช้กับหญิงหลังคลอด คือใบราผีพาย (*Micromelum minutum*) ซึ่งมีรสร้อน สรรพคุณคือช่วยกระจายเลือดลมได้ แต่ยังไม่พบรายงานการใช้ต้มน้ำอาบในสตรีหลังคลอดมาก่อน ทั้งนี้การให้ความสำคัญกับการดูแลมารดาหลังคลอดมากกว่าระยะอื่นสอดคล้องกับวัฒนธรรมของสตรีชาว Nahua ในประเทศเม็กซิโก (Smith-Oka, 2008) สำหรับพืชที่ใช้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์นั้น พบว่าไม่มีพืชเกี่ยวกับการใช้เพื่อส่งเสริมการตั้งครรภ์ เพราะเชื่อว่าเป็นเรื่องธรรมชาติไม่สามารถฝืนได้ ซึ่งต่างจากองค์ความรู้ของประชาชนจากพื้นที่อื่น เช่น ฮอนดูรัส (Ticktin & Dalle, 2005) ซึ่งมีการใช้พืชเพื่อส่งเสริมหรือป้องกันการตั้งครรภ์ ตลอดจนพืชสมุนไพรที่ช่วยในการแท้งบุตร

2.4.3 สมุนไพรที่ใช้เพื่อความงาม

พืชสมุนไพรในกลุ่มนี้ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ รักษาผิว-ฝ้า และดูแลเส้นผม ซึ่งพืชที่ใช้รักษาผิว มี 3 ชนิด คือ เหง่าว่านสากเหล็ก (*Molineria latifolia*) ต้มน้ำดื่ม รักษาผิว ดอกสาวเหล้า (*Desmos cochinchinensis*) เคี้ยวในน้ำมันมะพร้าวเพื่อให้มีกลิ่นหอม ใช้บำรุงผม กระพี้ชะนูด (*Alyxia reinwardtii*) ตำผสมกับแป้งข้าวสาร ไม่ใช้ทำแป้งทาหน้า รักษาฝ้า

2.5 การใช้พืชสมุนไพรตามความเชื่อ

การแพทย์พื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นผ่านประสบการณ์การใช้จริงแบบลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน แพทย์พื้นบ้านบางท่านมีความเชื่อว่าพืชที่มีสรรพคุณบำรุงโลหิตนั้นจะมีสีแดง ไม่ว่าจะเป็นดอก ใบ หรือแก่น ในการศึกษานี้พบว่าพืชบางชนิดที่ใช้บำรุงโลหิตจะมีลักษณะดังกล่าว เช่น ผักเป็ดแดง (*Alternanthera bettzickiana*) ซึ่งมีใบและต้นสีแดง สนู่เลือด (*Stephania pierrei*) ซึ่งมียางสีแดง และความเชื่อนี้สอดคล้องกับภูมิปัญญาของชาวเขาเผ่าม้งทางภาคเหนือของไทย ซึ่งพบการใช้ผักแพวแดง (*Iresine herbstii*) ที่มีใบสีแดง ในการบำรุงโลหิตเช่นกัน (Sritthi et al., 2012)

2.6 เปรียบเทียบกับการศึกษาในอดีต

เมื่อนำผลการศึกษาจากจังหวัดกระบี่เปรียบเทียบกับการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง ยะลา และนราธิวาส (อรุณพร อธิรัตน์ และคณะ, 2550) พบพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณเหมือนกัน 17 ชนิด โดยสมุนไพรที่เหมือนกันมากที่สุด คือ กลุ่มที่ใช้บำรุงโลหิต ซึ่งเป็นกลุ่มที่พบการใช้มากที่สุดในจังหวัดกระบี่นั่นเอง เช่น ขมิ้นเครือ (*Fibraurea recisa*) ลุ่มนาก (*Salacia chinensis*) ส้มกุ่ม (*Embelia ribes*) และจากการพิจารณาพบว่าชนิดพืชที่ใช้เหมือนกันมีจำนวนต่างกันอาจเป็นเพราะการศึกษาในกระบี่ครั้งนี้ศึกษาพืชที่พบในธรรมชาติ แต่การศึกษาของอรุณพร อธิรัตน์ และคณะ (2550) เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่รวบรวมองค์ความรู้ทั้งหมดของหมอพื้นบ้าน ซึ่งรวมพืชต่างถิ่นต่างประเทศ ที่ซื้อหาจากร้านยาสมุนไพรด้วย

2.7 พืชที่พบรายงานการใช้ครั้งแรก

การศึกษาค้นคว้าพบพืชจำนวน 46 ชนิด ที่มีรายงานการใช้เกี่ยวกับสตรีเป็นครั้งแรก (ตารางที่ 1) เมื่อเปรียบเทียบกับตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม (กองการประกอบโรคศิลปะ, 2541) เช่น ชายผ้าสีดา (*Platyserium wallichii*) ใช้ขับเด็กที่แท้งในครรภ์ เทพธำโร (*Cinnamomum porrectum*) ช่วยให้คลอดง่าย ขอบนางเฉา (*Salacia macrophylla*) ช่วยบำรุงโลหิต ซึ่งการพบรายงานการใช้ใหม่นี้อาจเป็นเพราะหมอพื้นบ้านที่เข้าร่วมสำรวจเป็นมุสลิม รวมทั้งเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชป่า ทำให้ได้รับองค์ความรู้ที่แตกต่างออกไปจากการศึกษาในอดีต

2.8 รายงานฤทธิ์ทางชีวภาพที่สอดคล้อง

เมื่อนำรายชื่อพืชที่ได้จากการศึกษาไปเปรียบเทียบกับรายงานฤทธิ์ทางชีวภาพที่สอดคล้องพบว่ามีเพียง 5 ชนิด คือ กุงเขมา (*Cissampelos pareira*) (Hullatti & Sharada, 2007) หนุ่ยปราบ (*Elephantopus scaber*) (Poly et al., 1992) และย่านาง (*Tiliacora triandra*) (Jongchanapong et al., 2010) ซึ่งหมอพื้นบ้านใช้แก้ใช้ทับระดูมีฤทธิ์ทางชีวภาพคือต้านไข้ (Antipyretic activity) หงอนไก่ป่า (*Celosia argentea*) (Solanki et al., 2010) และไซเน่า (*Vitex glabrata*) (Chouhan et al., 2012) หมอพื้นบ้านใช้แก้ระดูขาว มีฤทธิ์ทางชีวภาพที่สอดคล้องคือต้านการอักเสบ (Anti-inflammatory activity)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้จะช่วยเผยแพร่ความรู้พื้นบ้านในการใช้พืชสมุนไพรจากอุทยานแห่งชาติเขาพนมเบญจา จังหวัดกระบี่ องค์ความรู้ที่ได้จะสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของป่าสงวน ตลอดจนเป็นข้อมูลในการพัฒนายาสมุนไพร อย่างไรก็ตามการทบทวนวรรณกรรมพบว่าพืชสมุนไพรอีก 85 ชนิด ยังไม่มีรายงานการศึกษาฤทธิ์ทางชีวภาพที่สอดคล้อง ดังนั้นพืชกลุ่มนี้จึงควรได้รับการศึกษาฤทธิ์ทางชีวภาพเพื่อช่วยสนับสนุนการใช้ของหมอพื้นบ้าน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รหัสโครงการ TTM550142S ขอขอบคุณหมอฟันบ้านผู้ให้ความรู้ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดกระบี่ในการประสานงานกับหมอฟันบ้าน

เอกสารอ้างอิง

- กองการประกอบโรคศิลปะ. (2541). ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไป สาขาเภสัชกรรม. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์: ภูมิปัญญาทางการแพทย์และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ. กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- อรุณพร อัฐรัตน์ รัชเกียรติ จิรันธร ปราณี รัตนสุวรรณ ทิพธิดา ธารสิริโรจน์ และธิดา ไสตถิโยธิน. (2550). องค์ความรู้การป้องกันและรักษาโรคเฉพาะสตรีของหมอฟันบ้านภาคใต้ของประเทศไทย. นนทบุรี: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- Ahmad, R., Mahbob, E.N.M., Noor Z.M., Ismail N.H., Lajis, N.H. & Shaari, K. (2010). Evaluation of antioxidant potential of medicinal plants from Malaysian *Rubiaceae* (subfamily *Rubioideae*). *African Journal of Biotechnology*, 9(46), 7948-7954.
- Clayton, W.D. & Renvoize, S.A. (1986). *Genera Graminum: Grass of the World*. London: Her Majesty's Stationery Office.
- Chouhan CS, Sridevi K, Singh NK, Singh SK. (2012). Anti-inflammatory activity of ethanol extract of *Vitex glabrata* leaves. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, 25(1), 131-134.
- Hullatti, K.K. & Sharada. M.S. (2007). Comparative Antipyretic activity of Patha: An Ayurvedic drug. *Pharmacognosy Magazine*, 3(11), 173-176.
- Jongchanapong A, Singharachai C, Palanuvej C, Ruangrunsi N and Towiwat P, 2010. Antipyretic and Antinociceptive Effects of Ben-cha-Lo-Ka-Wi-Chian Remedy. *Journal of Health Research*, 24, 15-22.
- Lamxay, V., de Boer, H.J. & Björk, L. (2011) Traditions and plant use during pregnancy, childbirth and postpartum recovery by the Kry ethnic group in Lao PDR. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 7, 14.
- Neamsuvan, O., Singdam, P., Yingcharoen, K. & Sengnon, N. (2012). A Survey of Medicinal Plants in Mangrove and Beach Forests from Sating Phra Peninsula, Songkhla Province, Thailand. *Journal of Medicinal Plants Research*, 6(12), 2421-2437.
- Poli, A., Nicolau, M., Simões, C.M.O., Ribeiro-do-Valle Nicolau, R.M. & Zanin, M. (1992). Preliminary pharmacologic evaluation of crude whole plant extracts of *Elephantopus scaber*. Part I: in vivo studies. *Journal of ethnopharmacology*, 37(1), 71–76.
- Robinson, T. (1974). Metabolism and function of alkaloids in plants. *Science*, 184, 430–435.
- Smith-Oka, V. (2008). Plants used for reproductive health by Nahua women in northern Veracruz, Mexico. *Economic Botany*, 62(4), 604-614.

- Solanki, R., Madat, D., Chauhan, K. & Adeshara, S.P. (2010). Analgesic Activity of *Holarrhena antidysenterica* (Apocynaceae) Bark. *International Journal of Pharmacognosy and Phytochemical Research*, 2(4), 5-7.
- Srithi, K., Trisonthi, C., Wangpakapattanawong, P. & Balslev, H. (2012). Medicinal plants used in Hmong women's healthcare in northern Thailand. *Journal of Ethnopharmacology*, 139, 119– 135.
- Steenkamp, V. (2003). Traditional herbal remedies used by South African women for gynaecological complaints. *Journal of ethnopharmacology*, 86, 97-108.
- Ticktin, T. & Dalle, S.P. (2005). Medicinal plant use in the practice of midwifery in rural Honduras. *Journal of Ethnopharmacology*, 96, 233-248.